

KRIŽEVAČKI VELIKI CEH

KRIŽEVAC GREAT GUILD

Ozren Blagec

Gradski muzej Križevci
Tome Sermagea 2
HR-48260 Križevci
ozren.blagec@kc.t-com.hr

Primljeno: 10. 2. 2011.
Prihvaćeno: 15. 4. 2011.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
UDK / UDC 33.432(497.5)18/20 Križevci

SAŽETAK

Na osnovi sačuvanih cehovskih povelja i pravila te cehovskih zapisnika autor opisuje razvoj jednog od najstarijih hrvatskih cehova, križevačkog ceha bravara i ostrugara osnovanog 1510. g, koji je tijekom 18. stoljeća zbog raznovrsnosti u njega uključenih obrtničkih struka i njihove brojnosti dobio naziv Veliki ceh, te donosi popis svih članova ceha, razvrstanih prema obrtima kojima su se bavili, sredinom 19. stoljeća (od 1844. do 1864. godine).

Ključne riječi: Križevci, cehovi, razvoj obrtništva, Veliki ceh

Key words: Keywords: Križevac, guilds, develop of trades and crafts, Great guild

POČETCI

Križevci su bili važno obrtničko središte još od srednjega vijeka. U privilegiji kojom Sigismund Luksemburški 1405. dodjeljuje Donjem Križevcu status slobodnog kraljevskog grada poimence se spominju obrtnici krznari i uzdari, možda zato što su najbrojniji, te ostali obrtnici, koji su zapovjedniku kraljevskih konjušara bili dužni dati po jedna svoj proizvod¹. Tri godine kasnije, u Gornjem Križevcu djeluje obrtnik - zlatar².

Da je u Križevcima, prvenstveno u Donjem gradu bilo uspješnih i imućnih obrtnika svjedoči podatak da su se križevački obrtnici, točnije bravari i ostrugari, početkom 1510. g. uputili u Budim ne bi li od kralja Vladislava Jagelovića ishodili privilegiju osnivanja ceha u svome gradu. Odlazak u Budim, i to u zimskim mjesecima, ne odviše povoljnim za putovanje, potkrepljuje tvrdnju o gospodarskoj moći tih majstora. Dok su zagrebački cehovski majstori uglavnom čekali

¹ BUDAK Neven, Društveni i privredni razvoj Križevaca do sredine 19. st., *Umjetnička topografija Hrvatske - Križevci*, Zagreb 1993, str. 42.

² BUTURAC Josip, *Regesta za spomenike Križevaca i okolice 1134. - 1940.*, Križevci 1991, str. 10.

da hrvatsko-ugarski kralj dođe u Zagreb i tamo od njega zatražili cehovske privilegije³, križevački su se majstori po njih uputili na kraljev dvor u Mađarsku.

Zbog odsutnosti samoga kralja, cehovski privilegij i pravila koja su sadržavala 23 članaka, križevačkim bravarima i ostrugarima izdao je palatin Mirko Peren 10. veljače 1510. godine. Time su Križevci dobili svoj prvi ceh, a Hrvatska prvi ceh izvan Zagreba, ukupno četvrti⁴.

Ceh je imao obvezu održavanja oltara Blažene Djevice Marije u župnoj crkvi Sv. Križa. Svaki kalfa (pomoćnik) koji je želio postati majstorom morao je prilikom zahtjeva za stupanje u ceh dokazati da je zakoniti sin poštenih roditelja, te da je svojem bivšem majstoru vjerno služio nekoliko godina. Privilegij je križevačkim bravarima i ostrugarima dao monopol da jedino članovi ceha u Donjem Križevcu mogu obavljati bravarske i ostrugarske poslove. Ako bi netko prekršio ovu odredbu majstori su mu smjeli zaplijeniti svu robu. Jedino tijekom godišnjih sajmova majstori koji nisu bili učlanjeni u ceh smjeli su prodavati svoju robu u Donjem Križevcu. Sastanci ceha održavali su se jednom mjesečno nakon što je na cehovskom oltaru služena misa. Majstorima je bilo zabranjeno privlačenje tuđih kalfa obećavanjem većih plaća ili drugih pogodnosti. Majstor je u svojoj radionici mogao imati najviše dvojicu šegrtu i dvojicu kalfi. Kada umre majstor ili kalfa na pogreb su dužni doći svi majstori i njihovi kalfe, a udovici bi se tada odredio pomoćnik koji bi nastavio voditi obrt. Ako bi se udovica udala za majstora iz drugoga zanata bila bi isključena iz ceha.

Nažalost vrlo brzo nakon osnutka ceha bravara i ostrugara provale Turaka na prostor srednjovjekovne Slavonije postaju sve žešći, Križevci će se od tridesetih godina 16. st. pa slijedećih nekoliko desetljeća naći u velikoj opasnosti, a Turci će u par navrata poharati sam grad i njegovu bližu okolicu. U takvim okolnostima život i rad u gradu bio je izuzetno težak, pa je vjerojatno tijekom druge polovice 16. st. i ceh bravara i ostrugara prestao postojati. Teško da ćemo ikada saznati što se dogodilo s izvornom poveljom kralja Vladislava, no srećom osnivajući svoj ceh bravara, kovača, ostrugara i sabljara, zagrebački su majstori prepisali križevačku povelju 1521. g. i time je na neki način sačuvali od uništenja⁵.

OBNOVA CEHA

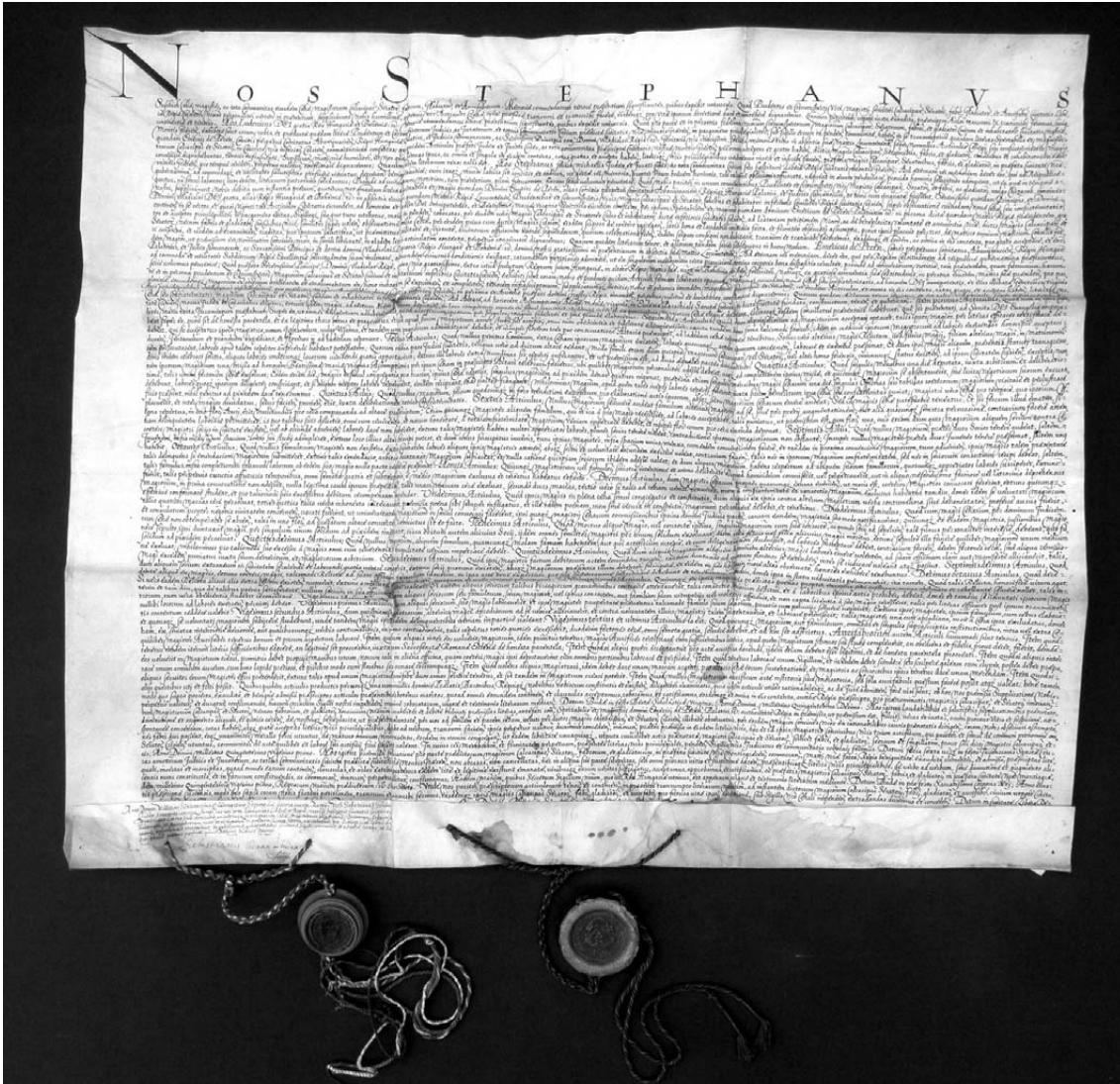
Sredina 17. st. donijela je relativnu sigurnost Križevcima, koji su se nakon stoljeća propadanja zbog turskih provala, počeli polagano oporavljati. U svega petnaestak godina u gradu je osnovano nekoliko cehova koji će egzistirati sve do druge polovice 19. st.⁶, kada su, uslijed promjena obrtnog zakonodavstva, transformirani u zadruge. Tom uzletu cehovskih udruženja u Križevcima pripada i obnova ceha bravara i ostrugara iz 1510. g. Kako je izvorna kraljeva povelja bila izgubljena ili uništena križevački bravari i ostrugari, kojima se ovaj puta priključuju i kovači, mačari, zlatari te srebrnari, odlaze u Zagreb kod svojih kolega i od njih prepisuju povelju koji su ovi pre-

³ Prvi ceh u Hrvatskoj osnovali su 1447. zagrebački krojači koji su cehovski privilegij dobili od gradskog načelnika Gradeca Andrije Mihaljeva, dok su postolari, odnosno krznari, uzdari i remenari iskoristili dolazak kralja Matije Korvine u Zagreb 1466. kako bi od njega dobili pravo osnivanja ceha, HORVAT Rudolf, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*, Zagreb 1992, str. 199. - 202.

⁴ HORVAT (1992.), str. 202.

⁵ HORVAT (1992.), str. 205.

⁶ Čizmari Donjeg i Gornjeg Križevca osnovali su ceh 1646 g., kao i lončari iz Donjeg Križevca. Tri godine kasnije ceh osnivaju krznari, remenari, sedlari i uzdari, a 1661. krojači. BLAGEC Ozren, *Križevački cehovi*, *Cris*, br. 2. (2000.), str. 24. - 25.

Slika 1. - Povelja Velikog ceha iz 1646./47. (Gradski muzej Križevci)

uzeli od križevačkih majstora 1521. g⁷. Iako je sama povelja napisana još 16. srpnja 1646., tek 14. ožujka 1647. križevački gradski sudac Sebastijan Gonaj potvrđuje pravo na osnutak ceha, pa tu godinu možemo smatrati godinom obnove Velikog ceha u Križevcima. Uz već poznata 23 članka iz 1510. g. cehovska pravila sadržana u ovoj povelji proširena su sa sedam novih članaka, koji se odnose na zlatare i srebrnare, kao nove majstore u cehu.

Kako je ceh među križevačkim obrtnicima, zbog svoje tradicije s početka 16. st., zasigurno uživao najveći ugled, tijekom stoljeća su mu prilazili i obrtnici brojnih drugih struka koji nisu prvotno pripadali cehu, a u gradu ih nije bilo dovoljno da sami organiziraju svoj vlastiti ceh. Tako u povelji iz 1764. u cehu nalazimo i kotlare, da bi konačno početkom 19. st. cehu prišli bačvari, tesari, kolari, stolari, tokari, nožari, zidari, puškari, klesari i limari. Tako veliki broj raznih maj-

⁷ Povelja se danas čuva u Gradskom muzeju Križevci (dalje (GMK) pod brojem inventarim brojem 608. Pisana je na pergameni dimanzija 74 x 62 cm na latinskom jeziku. Povelja je zapravo "troslojna". Početak i kraj povelje čini tekst nastao 1646. g., a jezgra povelje je tekst iz 1510. g., dok je između njih dio koji je napisan prilikom prepisivanja 1521. godine, što ovu cehovsku povelju čini jedinstvenom u Hrvatskoj.

stora za posljedicu je imalo da se počinje koristiti naziv Veliki ceh, koji je zasigurno bio najveći u Križevcima i među većima u Hrvatskoj. Kao što se iz popisa zanimanja vidi ceh su prvobitno činili majstori metalske struke, da bi im se kasnije priključili i drvodjelje, te još nekolicina obrtnika čija zanimanja nisu imala mnogo veze s radom u metalu i drvetu, poput češljara ili dimnjačara koje u cehu susrećemo sredinom 19. st. Sve je to rezultiralo i brojnošću članstva, pa tako sredinom 19. st. u cehu nije nikada manje od 50 članova, a ponekad ih je i više od šezdeset. Čast da pripadaju starom i uglednom cehu očito je bio dobar razlog velikom broju raznih obrtnika da mu se pridruže.

CEHOVSKE POVELJE I PRAVILA

Prva povelja iz 1510. g. sadržavala je 23 članka koja su odrađivala organizaciju i djelovanje ceha. Kada je ceh obnavljan 1647. g. od zagrebačkih su majstora prepisana ta pravila, ali im je pridodano još sedam članaka koji su se odnosila na zlatare i srebrnare.⁸

Sredinom 18. st., točnije 1764. g., ceh je dobio novi privilegij i pravila, koja su se ponešto razlikovala od onih s početka 16. st.⁹. Ova pravila imaju 25 članaka uz tri dodatna za zlatare i srebrnare.¹⁰

Godine 1805. Veliki ceh ponovno dobiva nova pravila, sukladno promjenama u obrtnom zakonodovstvu u Ugarskoj. Ovaj puta ona sadrže samo 17 članaka. Zanimljivo je da su članci uspoředno pisani na latinskom i hrvatskom jeziku, dok su starije povelje bile isključivo pisane latinskim¹¹. Pravila su strogo branila baviti se obrtom izvan ceha u gradu u kojem je ceh djelovao, no izvan grada, odnosno u okolnim selima to je bilo dopušteno. Bavljenje obrtom i osnivanje vlastitog ceha bilo je dopušteno i Židovima¹².

Konačno posljednji privilegij i opširna pravila, koja su bila standardizirana za cijelu Habsburšku monarhiju, Veliki ceh dobio je 1819. godine u Firenci (!), sukladno cehovskom zakonu iz 1813¹³. Ova najopsežnija pravila ikada određena sastojala su se od 49 članaka. Tiskani obrazac na 16 stranica na njemačkom jeziku imao je mogućnost na nekoliko mjesta upisivanje manjih izmjena inače standardiziranih uredbi. Takav je obrazac umetnut u korice obložene crvenim baršunom, a sam privilegij cara Franje I. pisan je na pergameni latinskim jezikom. Prvih devet članaka pravila govori o šegrtima, slijedećih 11 posvećeno je kalfama, dok članci od 21 do 35 govore o majstorima i njihovim obavezama. Članak 36 posvećen je odredbi o obaveznom prisustvovanju pogrebima, a slijedeći o majstorskim udovicama. Odredbe o održavanju cehovskih skupština sadrže članci 38 - 42, dok izbor cehovskog majstora i njegovog zamjenika određuje zadnjih sedam članaka ovih iznimno opširnih pravila¹⁴.

⁸ GMK-608 i HORVAT (1992.), str. 199. - 202.

⁹ Pravila Velikog ceha križevačkog iz 1764. g. GMK-6159

¹⁰ Zanimljivo je napomenuti da su ostali križevački cehovi toga vremena dobili drugačija i nešto skromnija pravila koja su sadržavala samo 18 članaka. Riječ je o pravilima krojačkog ceha iz 1764. g. (GMK-1391 i GMK-6158), zatim čizmarskog ceha iz iste godine (GMK-607), lončarskog ceha iz 1766. (GMK-6161), te ceha krznara, remenara i sedlara iz 1765. (GMK-6162).

¹¹ Vjerojatno su postojali prijevodi tih pravila i na hrvatski, tj. kajkavski, no oni nisu sačuvani.

¹² GMK-1397. Riječ je o pravilima koji su bila propisana za cijelu Ugarsku, pa su identična pravila dana i primjerice zagrebačkim cehovima. Vidi i HORVAT (1992.), str. 234. - 239.

¹³ GMK-602 Povelja i pravila Velikog ceha iz 1819. g.

¹⁴ Hrvatski prijevod donosi HORVAT (1992), str. 239. - 251.

ŠEGRTI (NAUČNICI, DEČKI)

Cehovskim pravilima uvijek je bio određen način primanja šegrta u nauk, odnos prema njemu tijekom rada te uvjeti pod kojima je bio oslobođan nakon završetka obrazovanja. Za većinu obrta Velikog ceha predviđeno je školovanje šegrta u trajanju od tri godine, dok je školovanje budućih zlatara, srebrnara i klesara trajalo četiri godine. Najkraće su se školovali tesari, samo dvije godine. Šegrta tijekom školovanja nisu imali pravo na plaću, već eventualno na stan i hranu. Također da bi mladić uopće mogao stupiti u zanat, već prva pravila iz 1510. g. određuju da mora biti zakoniti sin poštenih roditelja, dok će u 18. st. biti važno da je rimokatolik. Početkom 19. st. pravila o primanju šegrta postaju mnogo liberalnija po pitanju vjeroispovijesti. U cehovskom zakonu iz 1813. šegrta je, kao što smo već rekli, posvećeno prvih devet članaka. Šegrt koji bi želio stupiti u nauk mogao je biti bilo koje zakonom priznate vjeroispovijesti. Prije nego bi bio primljen u nauk, morao je kod majstora provesti šest tjedana na pokusu. Ako se pokazao dobrim, šegrt je, plativši 1 forintu i 30 krajcara, kod otvorene cehovske ladice primljen u nauk. Školovanje je obično trajalo tri godine, uz već spomenute izuzetke, a šegrt ni pod kojom izlikom nije smio napustiti svoga majstora. Šegrt također nije smio noću izostajati i pijančevati, već je bio dužan ponašati se ćudoređno, marljivo i poslušno. Majstor ga nije smio koristiti za kućne poslove, već ga je morao podučavati zanatu, osnovama religije i ćudoređa. Ako bi šegrt ipak ostavio svog majstora, morao je za svaki dan izostanka u nauku ostati jedan tjedan duže. Ako bi često bježao, šegrta je prijetilo isključivanje iz ceha. Ako bi pak šegrt svoga majstora ostavio s razlogom, onda bi svoje školovanje nastavljao kod drugog majstora. Majstor je također smio tražiti od šegrta da sam plati nauk, ali njegova cijena nije smjela prelaziti 20 forinti. U slučaju da umre majstor, kod kojeg je šegrt, tada on ostaje kod majstorove udovice, ako ona i dalje vodi obrt, ili mu se određuje novi majstor kod kojeg će završiti školovanje. Kada je šegrt završio svoje obrazovanje bio je oslobođen i primljen za kalfu. Nakon što bi platio pristojbu za oslobođenje objašnjavala su mu se pravila ceha te bi dobio naukovni ili *djetički* list. Svako oslobođanje šegrta upisivalo bi se u cehovski zapisnik (protokol). Majstorski sinovi su također morali provesti puno vrijeme u nauku, ali su mogli biti oslobođeni plaćanja polovice pristojbi¹⁵. Tako je određivao zakon, no u praksi to nije uvijek bilo tako.

Nažalost nisu nam sačuvani zapisnici primanja i oslobođanja šegrta Velikog ceha, pa ćemo se ovaj puta poslužiti zapisima križevačkog krojačkog ceha nastalih na prijelazu 18. u 19. st., te zapisima Velike zadruge, nasljednice Velikog ceha, iz nešto kasnijeg vremena¹⁶. Podatci koje nam oni mogu dati zasigurno se ne razlikuju mnogo od onih koje su sadržavali protokoli Velikog ceha.

Svaki je šegrt prilikom stupanja u obrt dogovarao zasebne uvjete svog školovanja i obveze majstora prema njemu. Najčešće bi se poštovali propisi o dužini školovanja, no nerijetko bi šegrt

Slika 2. - Pečat Velikog ceha iz 1647. g. (Gradski muzej Križevci)

¹⁵ GMK-602 i HORVAT (1992), str. 239. - 241.

¹⁶ Protokol krojačkog ceha od 1795. do 1801. g. GMK-1379 i Protokol primanja i oslobođanja dečkov Velike zadruge od 1876. do 1891. g. GMK-465

kod majstora ostajao i dulje od pravilima propisanog vremena, no tada bi od majstora dobivao i određenu plaću, odjeću ili ono što mu je bilo potrebno, sukladno dogovoru s majstorom. Također ponekad se znalo dogoditi da je naukovanje trajalo i kraće od propisanog, no to je bila rijetkost. Tada šegrt naravno nije dobio nikakovu plaću, ali je ponekada morao platiti za svoje školovanje. Šegrti križevačkog Velikog ceha najčešće su bili dječaci iz Križevaca i okolnih mjesta, no nije bilo neobično da se među šegrtima zateknu i mladići iz udaljenijih krajeva, naročito Varaždinske županije, pošto je očito da je Veliki ceh zbog svoje tradicije uživao popriličan ugled među hrvatskim obrtnicima.

KALFE (POMOĆNICI, DJETIĆI, MLADENCI)

Kalfe su bili najbrojniji među svima onima koji su bili na ovaj ili onaj način povezani u ceh. Po svom statusu znatno ispod cehovskih majstora, ali ipak s mnogim pravima, mogućnostima i obavezama. Veliki dio njih bi nakon šegrtovanja odlazio na *vandranje*, putovanje od grada do grada, gdje bi radio kod raznih majstora usavršavajući se u obrtnoj vještini. Stoga su kalfe, kako bi se što bolje zaštitili tijekom vandranja, ali i za vrijeme uobičajenog rada kod majstora, običavali udruživali u udruge zvane *bijaruš*, koje su, kao i cehovi imale određena pravila. U Križevcima je u 18. st. postojala udruga kalfi Velikog ceha. Prilikom primanja u udrugu novopridošli kalfe morali su položiti "*tač-pehar*", što je bila pristupna taksa i svojevrсни inicijacijski obred¹⁷. Hrvatska se historiografija do sada nije značajnije bavila ovom temom¹⁸, pa ćemo malo detaljnije opisati pravila kojima su bili podvrgnuti križevački kalfe uposljeni kod majstora Velikog ceha¹⁹. Pravila preuzeta od zagrebačkog ceha određivale su da kalfe između sebe početkom godine izaberu jednog otac-meštra, koji je bio zadužen za čuvanje njihove ladice, u kojoj su bili pohranjeni dokumenti i novac udruge kalfi. Ladica je imala dva ključa, od kojih je jedan čuvao djetićki dekan, dok je drugi bio u nekog od kalfa izabranim između svojih kolega. Dosta opširne su odredbe o načinu na koji su *vandrajuci* kalfe dolazili u grad. Kalfama Velikog ceha je bilo zabranjeno *vandrat*i s postolarskim, brijačkim i mlinarskim kalfama, no ako bi zbog sigurnosti ipak zajedno putovali, morali su se razdvojiti prije ulaska u grad i zatim svaki zasebno ući u grad tražeći posao. Kada bi došao u grad putujući kalfa bio je dužan potražiti kuću otac-meštra te mu se uljudno predstaviti. Tada bi mu dvojica kalfi, koje je ranije odredio dekan-meštar, pomogla u pronalaženju posla kod nekog majstora. Novi bi kalfa proveo na probnom radu petnaest dana nakon čega bi majstor odlučio hoće li ga zadržati ili ne. Plaća je bila unaprijed određena. Ako je kalfa poželio nastaviti *vandranje* i napustiti majstora morao ga je o tome obavijetiti također petnaest dana unaprijed. Zanimljivo je da ako bi kalfa u grad stigao u nedjelju, ponedjeljak ili utorak mogao je slobodno tražiti posao, no ako bi stigao u srijedu ili četvrtak morao je čekati do nedjelje i tek tada potražiti posao!

¹⁷ HORVAT Rudolf, *Kako su nekada živjeli hrvatski obrtnici*, Zagreb 1929., str. 8. govori o običaju ispijanja vina prilikom stupanja u udrugu kalfi zagrebačkog gumbarskog ceha. Kakve su točno bile obaveze kalfi u križevačkim Velikom cehu nemamo podataka, no vjerojatno su morali platiti određenu taksu.

¹⁸ Među malobrojnim publiciranim izvorima i literaturom izdvojit ću pravila koprivničkog mesarskog ceha, KOLENDAR Zlatko, Artikuluši mladencev iliti detičev plemenitog ceha mesarskog varaša Koprivničkog z horvackem jezikom rastolnačeni, *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavensko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva*, br. 16 (1914.), str. 310. - 313.

¹⁹ Pravila djetića Velikog ceha GMK-5707. Pravila su pisana hrvatskim jezikom, uz manje umetke na latinskom i sastoje se od dva dijela. Prvi dio ima 21 članak i odredbe o visini plaće kalfi pojedine struke. Ta su pravila preuzeta od zagrebačkih kalfi koji su ih dobili 1641. g. Nakon toga u dokumentu slijedi novih deset odredbi preuzeti od koprivničkih kalfi. Pravila su pisana izuzetno lošim rukopisom pa su prilikom njihove transkripcije korištena identična pravila čizmarskog ceha GMK-5056

Slika 3. - Pravila Velikog ceha iz 1764. g. (Gradski muzej Križevci)

U slučaju da se kalfa razboli, dekan-meštar odabrao bi dvojicu kalfi da ga posjećuju i brinu o njemu. Ako bi se pak ozbiljnije razbolio noću bi ga također čuvala dvojica klafi. U slučaju smrti trošak pogreba plaćao bi se iz ladice udruge. Ako bi pak neki kalfa duže vrijeme bio bolestan te je za liječenje potrošio sav svoj novac, pomoglo bi mu se novcem iz ladice, no nakon što ozdravi morao je taj novac nadoknaditi.

Neki od članaka određivali su i obavezna pravila ponašanje djetića, kako prema članovima istoga ceha tako i prema drugim kalfama i majstorima.

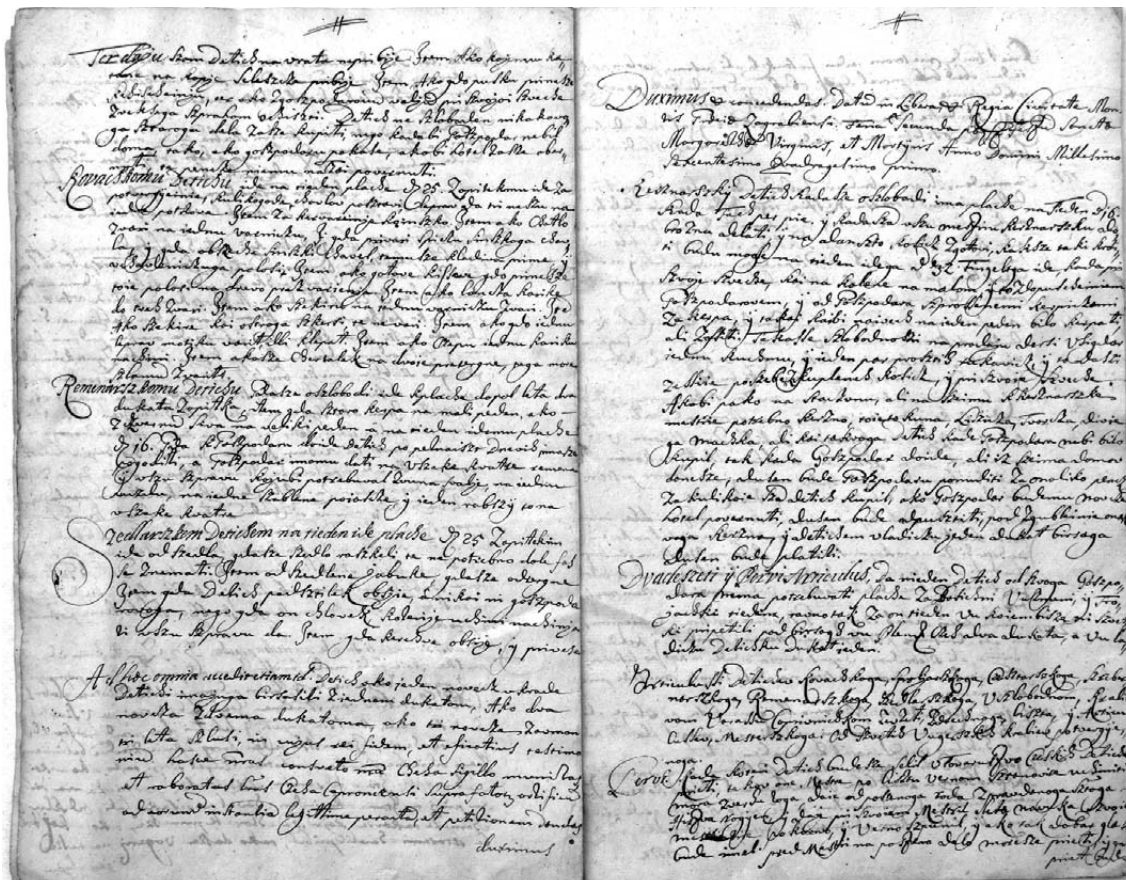
Također pravilima je bila određena i plaća kalfi. Obično bi prvih pola godine nakon oslobođanja kalfa primao samo 2/3 plaće, a kod nekih se obrta kalfu plaćalo prema kvaliteti i brzini njegova rada.

Svi podatci o kalfama upisivani su u njegov *vanderbuch*, koji mu je kod primanja u ceh služio kao dokaz o stečenom iskustvu u obrtu. I ceh je imao obavezu vođenja evidencije od svim kalfama koji su došli u grad tražiti posao kod članova ceha. Tako očuvani protokol Velikog ceha od 1812. - 1868. g. svjedoči odakle su kalfe dolazili u Križevce radi stjecanja novih obrtnih vještina²⁰. U to su vrijeme u Križevce pristizale kalfe iz Zagreba, Ptuja, Varaždina, Sv. Petra (Orehovca), Pančeva, Graza, Ljubljane, Beča, Nagykanisze, Ulma, Szigetvara, Virovitice, Pešte, Lübecka, Trsta, Apatina, Raaba, Karlovca, Leipziga, Austrelitz, Petrinje, Gušćerovca, Koprivni-

²⁰ Hrvatski povijesni muzej (dalje HPM) inventarni broj 6972. Ovaj odlično očuvani i nedavno restaurirani protokol sa više od stotinu ispisanih stranica iznimno je vrijedan izvor o migracijama kalfi širom čitave središnje Europe, prvenstveno Habsburškog carstva.

Slika 4. - Stranica iz povelje Velikog ceha iz 1819. g. (Gradski muzej Križevci)

Slika 5. - Pravila bijaruša Velikog ceha iz 18. st. (Gradski muzej Križevci)

ce, Zemuna, Vršca... U gradu se očigledno nije govorio samo hrvatski, veći i slovenski, njemački, mađarski...

Cehovski zakon iz 1813. g. određuje da kalfa po završetku nauka obvezno dobiva *vanderbuch* (putnu knjigu), čak i kada bi ostao u mjestu gdje je oslobođen. No ako je želio postati majstorom morao je otići na putovanje od najmanje tri godine, ne bi li usavršio svoju vještinu. Toga nisu bili oslobođeni niti majstorski sinovi. Za vrijeme putovanja svi bi kalfini dokumenti ostajali u cehovskoj ladici u mjestu gdje je oslobođen iz nauka, a on bi zadržavao samo putnu knjigu i prijepise dokumenata. U slučaju da izgubi putnu knjigu, kalfi se izdavao duplikat. Niti jedan majstor nije smio primiti na rad kalfu bez putne knjige. Ako bi kalfa bio prisiljen da zbog bolesti, smrti roditelja ili nekog drugog razloga prekine putovanje, morao bi, čim se problem riješi ponovo nastaviti putovanje. Oslobođenje od putovanja mogla je dati jedino zemaljska vlada u dogovoru sa cehom i mjesnim poglavarstvom. Kada bi stigao u neko mjesto kalfa je morao zatražiti posao kod cehovskog majstora i ponudeni posao primiti bez oklijevanja i provesti na radu barem šest mjeseci. Ako pak ne bi našao posla, morao bi nastaviti put do drugog mjesta. Kalfama je najstrože bilo zabranjeno praznikovati ponedjeljkom ili koji drugi radni dan pod prijetnjom gubitka polovice, ili čak cijele tjedne plaće. Majstor je bio obavezan prijaviti svaki prekršaj koji bi neki njegov kalfa počinio. Kalfi su morali raditi za unaprijed dogovorenu tjednu plaću. U slučaju da to odbiju, proglašavali bi se buntovnicima i bili bi strogo kažnjavani. Također im je bilo najstrože zabranjeno

osnivati vlastite bratovštine. Smjeli su jedino sakupljati novac kao pripomoć za bolesne i putujuće kolege, no on bi se pohranjivao u cehovsku ladicu. Također su im zabranjene bilo kakve obaveze prema cehovima u drugim mjestima. Kod malih prekršaja sudio bi sam ceh, a u slučaju većih mjesno poglavarstvo. Majstorima je također bilo dozvoljeno da pomoćnicima-predradnicima ili sposobnijim pomoćnicima daju veće tjedne plaće²¹.

CEHOVSKI MAJSTORI

Nakon što je obavio propisano *vandranje*, kalfa je mogao zatražiti primanje u ceh kao punopravni cehovski majstor. Gotovo uvijek imao je obavezu izrade majstorskog rada. U kasnijim fazama razvoja cehova primjećuje se takozvani proces "zatvaranja cehova", tj. onemogućavanja kalfama ulazak u ceh zbog prevelikog broja članova i nedovoljne količine posla za sve majstore. To će se u nekoliko slučajeva dogoditi i u križevačkom Velikom cehu tijekom 50.-ih i 60.-ih godina 19. st. i to prvenstveno u onim obrtima gdje je broj majstora bio najveći.

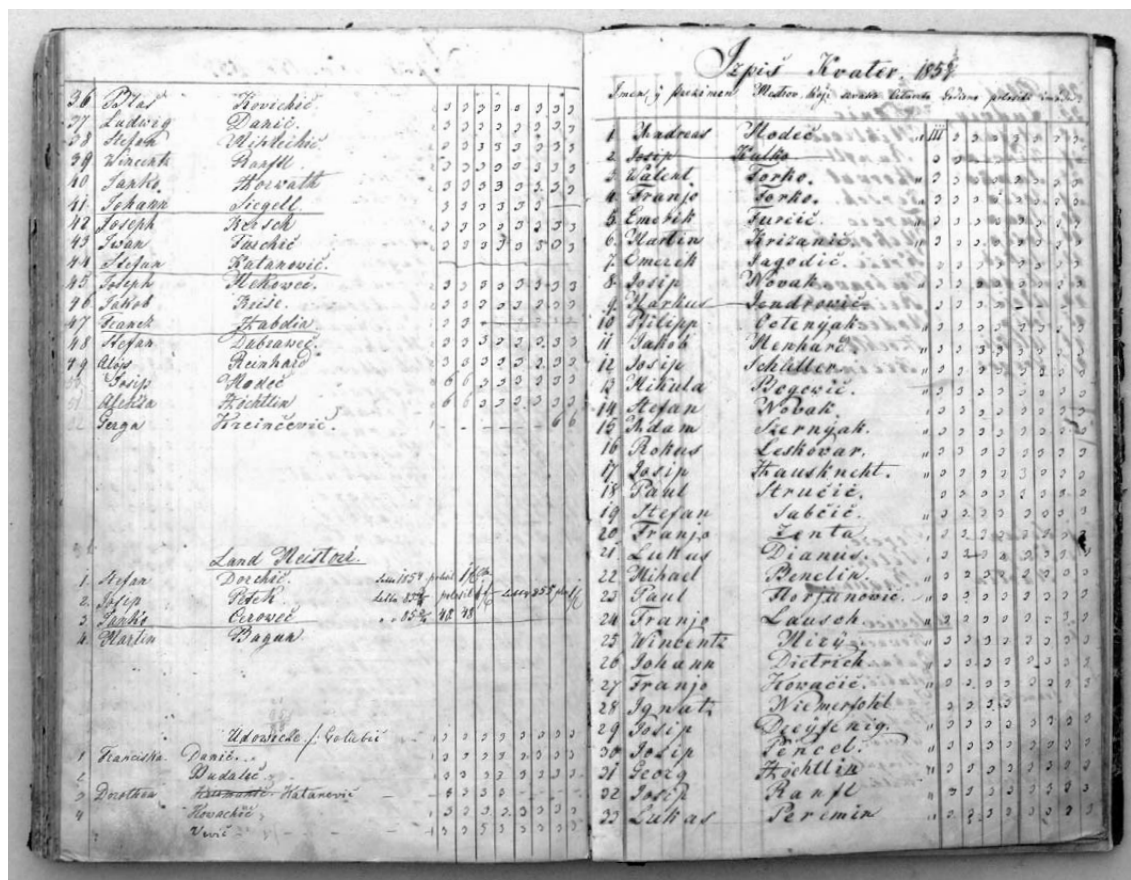
Ipak kako su se tijekom stoljeća cehovska pravila mijenjala tako su mijenjane i odredbe o primanju novih majstora u ceh. Pravilnik iz 1805. g. omogućava kalfi da postane punopravni majstor, čak i ako zbog bolesti nije obavio propisno *vandranje*. Broj majstora limitiran je jedino u onim obrtima gdje već postoji mnoštvo obrtnika, dok u drugim obrtima svi novi majstori moraju biti primljeni u ceh. Također svatko je obavezno morao napraviti majstorski rad (*Meisterstück*). Ukoliko bi učinio veću pogrešku morao bi izraditi novi, a ako bi pogreška bila manja mogla se je otkupiti novcem. Ukoliko kalfa ne bi imao novaca da sam nabavi materijal za izradu majstorskog rada, novac bi mu posudio ceh, koji bi kasnije imao pravo prodati rad i na taj način namiriti dug kalfe.

Propisi o primanju novih majstora određeni cehovskim zakonom iz 1813. nešto su drugačiji. Kalfa je mogao postati majstorom i u onom mjestu gdje nije izučio zanat. Da bi postao majstor, kalfa je morao izraditi remek-djelo (*Meisterstück*), kojeg izrade je mogao biti oslobođen jedino u slučaju bolesti. Ceh je odlučivao gdje, kada i pod čijom će paskom pomoćnik raditi svoje remek-djelo. Ako pomoćnik ne bi sam mogao sakupiti dovoljno novca za izradu remek-djela, u tome bi mu pomagao ceh. Tek ako bi remek-djelo napravio bez greške, pomoćniku je bilo moguće da postane majstor. U cehovsku je ladicu novi majstor trebao položiti 25 forinti kao taksu, a gozbe, pijačevanje i večere, koje su prije bile uobičajene, bile su najstrože zabranjene. Majstorskom sinu ili pomoćniku koji je oženio majstorsku udovicu ne oprašta se izrada remek-djela niti plaćanje takse. Majstor koji je već prije napravio remek-djelo i želi se preseliti u drugo mjesto i tamo započeti s obrtom oslobođen je izrade majstorskog remek-djela. Jedino je morao ishoditi dozvolu za otvaranje obrta od mjesnog poglavarstva u novom mjestu boravka²².

Majstori su također imali i brojne obaveze na vjerskom, gospodarskom i humanitarnom području. Svi rimokatolički majstori i pomoćnici bili su obavezni prisustvovati četvrtgodišnjoj misi u župnoj crkvi, koja se plaćala iz cehovske ladice. Također su morali prisustvovali i tjelovskim procesijama. Neprisustvovanje se kažnjavalo. Majstorima je bilo zabranjeno međusobno odvlačiti pomoćnike i ogovarati druge majstore. Trgovcima je bilo dozvoljeno prodavati robu na području ceha jedino za vrijeme godišnjih sajмова, dok je lokalnim trgovcima na malo bilo zabranjeno da prodaju, odnosno potajno proizvode, uz pomoć pomoćnika, robu koju izrađuju privilegirani cehovski obrtnici. Majstori su morali međusobno surađivati. Kada bi neki od njih dobio ponudu za

²¹ GMK-602 i HORVAT (1992.), str. 241. - 245.

²² GMK-602

Slika 6. - Blagajnička knjiga kvarti Velikog ceha (Gradski muzej Križevci)

veći posao, koji ne bi mogao sam izvesti, morao ga je podijeliti s drugim majstorima. U slučaju da neki majstor ili kalfa, zbog bolesti ili starosti ne bi sam mogao zarađivati dovoljno za život i uzdržavanje obitelji, ceh bi mu pripomogao novcem iz cehovske ladice. Nakon ozdravljenja majstor, ili pomoćnik, bio je dužan novac vratiti. Ako pak bolesni majstor nije imao niti jednog pomoćnika, drugi bi mu majstor morao posuditi svoga, tako dugo dok u grad ne dođe neki putujući pomoćnik²³.

Križevački Veliki ceh svoju je godišnju skupštinu održavao na blagdan Svijećnice, 2. veljače svake godine. Tom bi se prilikom, između trojice kandidata, birao cehovski majstor, njegov zamjenik, te otac-meštar koji je brinuo o kalfama na *vandranju*. Osim glavne godišnje skupštine održavane su i tromjesečne skupštine na kojima su članovi ceha uplaćivali svoje kvartalne članarine (*kvarte*), u ceh su primani novi majstori, ali se odlučivalo i o drugim stvarima, važnim za ceh. Ako je bilo potrebe održavale su se i izvanredne cehovske skupštine. Tako je primjerice na izvanrednoj skupštini Velikog ceha odražanoj 2. listopada 1853. g., pod predsjedanjem križevačkog dožupana Ladislava Kukuljevića prihvaćen prijedlog gradskog magistrata o osnivanju gradske bolnice za cehovske majstore i kalfe, a na skupštini 29. siječnja 1854. odlučeno je da se u tu namjenu uplati 15 forinti, što je bila polovica godišnje članarine.

Na cehovskoj skupštini 6. veljače 1859. načelnik ceha Andrija Modec (bačvar) predložio je izgled nove cehovske zastave, koji je ceh prihvatio i odredio da se zastava naruči. Zastava je izrađena u Beču i pristigla je u ceh 1. svibnja 1859. g. Imala je obilježja velikog ceha i koštala je 329

²³ isto

austrijskih forinti, odnosno 313 ugarskih forinti. Kumovi zastave bili su majstori Josip Hausknecht i Lauš Franjo (obojska stolari), a svaki od njih je dao po 20 forinti, dok je ostatak od 273 forinte podmiren iz cehovske ladice²⁴.

Zahvaljujući dobro očuvanom zapisniku o uplatama tromjesečnih cehovskih pristojbi (*kvarti*) od 1844. g. nadalje²⁵, zatim blagajničke knjige Velikog ceha od 1844. do 1902.²⁶, te zapisnika cehovskih skupština od 1853. do 1931. g.(!)²⁷ možemo rekonstruirati gotovo sve članove ceha, vrijeme članstva, te obrte kojima su se bavili. Nažalost nije nam sačuvan niti jedan raniji popis članova Velikog ceha pa je nemoguće odrediti vrijeme stupanja u ceh majstora koji su njegovim članovima bili 1844. godine²⁸. Na početku 1844. u Veliki ceh bilo je učlanjeno ukupno 44 majstora. Dva su nova majstora te godine primljena u ceh, a članovima ceha bila su i dva *landmeštra* (pokrajinska majstora). Također ceh je brinuo i o pet udovica, pa je tako ukupni broj članova Velikog ceha te godine veći od pedeset. Na osnovi sačuvanih zapisa pokušat ćemo ukratko prikazati tko su sve bili članovi ceha između 1844. i 1864. g., kada je ceh već transformiran u Veliku zadrugu²⁹. U tom je razdoblju članovima Velikog ceha u Križevcima bilo više od stotinu majstora!

Kovači

Među najstorima Velikog ceha najbrojniji su bili kovači. U vremenu između 1844. i 1864. u ceh ih je bilo učlanjeno ukupno devetnaest, što je značajan broj, no u jednom trenutku u Križevcima nikada nije bilo više od deset kovača u Velikom cehu!

- **Badalec Đuro** - članom je ceha 1844., umire početkom 1851. g., a obrt nastavlja voditi njegova udovica Katarina do 1864. ili 1865. g.
- **Badalec Mirko** - primljen je u ceh na skupštini 21. 10. 1860. g., članom ceha bio je do smrti 1. 12. 1876., nakon toga posao možda nastavila voditi udovica Jelica.
- **Buntak Grgur** - rodnom iz Bukovice kod Jastrebarskog, u ceh je primljen na skupštini 3. 11. 1861. g., članom ostao do smrti sredinom 1894. g.
- **Gorup Franjo** - članom ceha bio 1844., umro početkom 1848., a posao je vjerojatno nastavila voditi udovica.
- **Hadrović Đuro** - bivši vojnik iz Donje Brckovčine (selo pokraj Križevaca) u ceh je primljen na skupštini 4. siječnja 1863. g. Članom je bio do smrti 1868. g., nakon čega posao nastavlja voditi udovica Dorotea, no nije poznato koliko dugo.
- **Horvat Janko** - član je ceha od 1850. do 1860. g. Moguće je da je istupio iz ceha jer nema podataka da je posao nastavila voditi njegova udovica, niti se u popisu nalazi znak da je umro.
- **Jendrović Marko st.** - članom ceha bio 1844., umro početkom 1857. g., nakon čega obrt nastavlja voditi udovica Veronika, no samo 2 - 3 godine.
- **Jendrović Marko ml.** - podnio je molbu za primanje u ceh na skupštini 6. veljače 1859. g. Određeno mu je da za majstorski rad mora napraviti četiri potkove i potkovati konja, a za nadglednike su određeni kovači Janko Horvat i Stjepan Miklečić. Svoj rad predao je na

²⁴ Zapisnik skupština Velikog ceha GMK-482, zastava Velikog ceha GMK-449

²⁵ GMK-6281

²⁶ GMK-487

²⁷ GMK-482

²⁸ Postoji popis majstora Velikog ceha nastao oko 1865. g. HPM-6530

²⁹ Nemamo sačuvan točan podatak o vremenu osnutka Velike zadruge u Križevcima, no u zapisniku sjednica Velikog ceha/zadruge od 1863. g. sve više prevladava pojam zadruga umjesto ceh, pa ćemo se u ovom popisu članova ograničiti s 1864. kao zadnjom godinom, odnosno pokušat ćemo dati osnovne podatke o svim onim majstorima koji su od 1844. do 1864. g. bili članovi ili su u tom razdoblju stupili u Veliki ceh križevački.

sastanku 27. veljače, no uočene su tri pogreške prilikom izrade majstorskog rada, ponuđeno mu je da napravi novi rad ili otkupi pogreške, što je on prihvatio i primljen je odmah u ceh. Članom je bio do smrti krajem 1865. ili početkom 1866. godine, nakon čega neko vrijeme obrt nastavlja voditi njegova udovica. Moguće da je Marko Jendrović ml. sin Marka Jendrovića st. i Veronike Jendrović, koji je nakon smrti oca ubrzo primljen u ceha te je nastavio voditi obiteljsku radionicu koju je privremeno vodila njegova majka nakon očeve smrti.

- **Kos Janko** - porijeklom iz sela Nemčevca (okolica Gornje Rijeke) na skupštini ceha 21. 5. 1864. g. zatražio je primanje u ceh. Primljen je odmah bez izrade majstorskog rada i članom ceha je ostao sve do smrti krajem 1899. g., nakon čega je ceh preuzeo brigu o njegovoj udovici Barbari sve do njene smrti 18. 2. 1916. g.
- **Kulko Josip** - članom ceha bio je već 1844. g., i to ostaje do smrti sredinom 1856., a obrt je nakon toga nakratko preuzela udovica Magdalena.
- **Lončar Petar** - u ceh primljen na skupštini 11. 11. 1860., nema podataka o izradi majstorskog rada, članom ceha bio je samo do 1864. g., kada je umro.
- **Meri Vinko** - primljen je u ceh sredinom 1844. g., i bio je njegovim članom sve do smrti 1894. g., dakle punih pedeset godina.
- **Miklečić Stjepan** - primljen je u ceh u drugoj polovici 1849. g., i bio je njegovim članom sve do smrti krajem 1866. ili početkom 1867. g. Nije sigurno da li je nakon toga vođenje obrta preuzela njegova udovica Ana.
- **Octenjak Filip** - bio je članom ceha 1844. Umro je početkom 1860., a obrt nastavlja voditi udovica Katarina vjerojatno do 1861. g.
- **Octenjak Josip** - podnio je molbu za primitak u ceh na skupštini 28. 3. 1859. g. no ceh ga odbija. Ponovno moli učlanjenje u ceh na skupštini 25. 9. 1859. i ovaj puta ceh pristaje na primanje novog člana uz uvijet da napravi majstorski rad - potkivanje konja. Rad je prezentiran na skupštini ceha 6. 11. 1859. g. Komisija, koju su činili Marko Jendrović ml. i Luka Peremin, ocijenili su da rad ima mnoštvo pogrešaka, no Josip Octenjak ipak je primljen u ceh, čijim je članom bio do smrti 1861. g., nakon čega obrt preuzima udovica Barbara, vjerojatno još dvije godine. Nažalost nije moguće utvrditi da li je Josip Octenjak sin Filipa Octenjaka.
- **Osvald Đuro** - član ceha bio je 1844., pa do smrti početkom 1851. g.
- **Osvald Jakov** - na popisu članova ceha 1844. g., članom bio do smrti sredinom 1849. g.
- **Peremin Luka** - u ceh je primljen 1847. g. i bio je njegovim članom sve do smrti 30. srpnja 1876. g. Iza njega je ostala udovica Katarina, o kojoj je ceh brinu o do 3. 9. 1903. g. kada je umrla. Nije moguće pouzdano utvrditi da li je preuzela vođenje obrta nakon muževe smrti.
- **Šadek Ivan** - postoje podatci o plaćanju kvarti za razdoblje od 1844. - 1847. g. Nije poznato da li je samovoljno istupio iz ceha, da li je isključen zbog neredovitih plaćanja ili je možda umro.

Stolari (tišljari)

Stolara je u Križevcima u promatranom razdoblju bio ukupno dvanaest, a istovremeno ih je radilo i po desetak. Stoga je bilo pokušaja "zatvaranja" ceha, jer nije bilo dovoljno posla za sve majstore, no ipak svakom kalfi koji je želio stupiti u ceh to je bilo omogućeno.

- **Bastasić Janko** - član je ceha 1844. g., no umire već početkom 1846.

- **Bingula Ladislav** - primljen je u ceh na skupštini 30. 1. 1859. nakon što je uspješno uredio majstorski rad (nije navedeno koji), umro je početkom 1866. a obrt je nakratko preuzela udovica Julijana.
- **Bogović Nikola** - bio je član ceha 1844. godine, imamo podatke o plaćanju kvarti sve do 1880., ali i podatak o njegovoj smrti 8. 10. 1886.
- **Cetušić Mirko** - dao je molbu za primanje u ceh na skupštini 12. 7. 1863., te je odmah i primljen, bio je članom ceha sve do smrti sredinom 1881. g.
- **Dreipfenig Josip** - primljen je u ceh 1846. g. i bio je njegovim članom sve do smrti krajem 1872. ili početkom 1873. g.
- **Gerloci Tiburc** - usmeno je zamolio primitak u ceh na skupštini 14. 1. 1855., ceh je pregledao njegov *vanderbuch* izdan 1847. i utvrdio da će po izradi propisanog majstorskog rada biti primljen u ceh, kada je točno stupio u ceh ne postoje podatci, a kvarte plaća od 1857. do 1881., da bi konačno 1887. bio izbrisan iz zadruga.
- **Habdia Luka** - podnio je molbu za članstvo u cehu 5. 4. 1857., no ceh ga tada odbija obrađujući svoju odluku velikim brojem obrtnika u gradu (u Križevcima je tada radilo 7 stolara). Habdia se žali gradskom poglavarstvu te cehovska skupština 7. 6. 1857. odlučuje da će ga primiti u ceh pod uvjetom da izradi odgovarajući majstorski rad u roku od pola godine, a kao mentori su mu dodjeljeni stolari Bogović i Gerloci, rad je uspješno izrađen bez ijedne pogreške i Habdia je primljen u ceh 31. 1. 1858. g., bio je članom ceha do smrti, a umro je 25. 10. 1911. u Plevni u Bugarskoj!
- **Hausknecht Josip** - bio je član ceha 1844. g., umire početkom 1872., nakon čega udovica preuzima obrt i plaća kvarte do 1881. g., kada vjerojatno prestaje voditi radionicu, a za druga brine u njoj sve do smrti 28. 2. 1901. g.
- **Höchtel Đuro** - primljen je u ceh krajem 1845. g. i bio je njegovim članom do smrti krajem 1872. ili početkom 1873., nakon čega obrt nastavlja voditi udovica Antonia do 1879. g.
- **Lauš Franjo** - član je ceha 1844., a umro je krajem 1880. ili početkom 1881., zabilježeno je da zadnjih godina nije plaćao kvarte, no vjerojatno je ostao članom ceha sve do smrti. Bio je zamjenik *ceh-meštra* 1856. g.
- **Menard Jakov** - član ceha 1844. sve do smrti krajem 1858. ili početkom 1859. g.
- **Rogan Šandor** - primljen je u ceh na skupštini 9. 11. 1862. g. bez potrebe izrade majstorskog rada i uz preporuku gradskog poglavarstva. Članom ceha ostao je do smrti 15. 5. 1889. g.

Bravari (špoljari)

Bravari su svojevrsni osnivači Velikog ceha, jer su upravo oni i ostrugari bili ti koji su inicirali osnivanje početkom 16. stoljeća. I dok ostrugara u križevačkom Velikom cehu sredinom 19. st. više nema, bravara je bilo ukupno sedam, s time da se njihov broj polagano smanjivao. Posljednji bravar koji je primljen u ceh bio je Ludovik Danić 1849. godine.

- **Beclin Mihael** - bio je član ceha 1844. g., pa sve do smrti krajem 1864. ili početkom 1865., nakon čega posao preuzima njegova udovica do 1867. g.
- **Bingula Josip** - član ceha 1844., nakon njegove smrti početkom 1855. obrt preuzima udovica Marica sve do 1862. g.
- **Danić Anton** - na popisu je članova ceha 1844. g., no umire krajem te ili početkom slijedeće godine, pa obrt nastavlja voditi udovica Franciska sve do smrti u prosincu 1856. g.
- **Danić Ludovik** - članom ceha postao je sredinom 1849. g. i to je ostao sve do smrti 16. 1. 1916. g., što znači da je u cehu bio više od 65 godina, a ako pretpostavimo da je u vrijeme

primanja u ceh imao najmanje oko 20 godina, umro je u dubokoj starosti od najmanje 85 godina, što ga čini jednim od najdugovječnijih članova Velikog ceha.

- **Kovačić Franjo** - primljen u ceh sredinom 1845. i bio je njegovim članom sve do smrti sredinom 1890. g. Zamjenik je ceh-meštra od 1857. do 1872. g. kad postaje načelnikom Velike zadruge, što je ostao do smrti.
- **Kovačić Mirko** - bio je član ceha 1844., na nakon njegove smrti sredinom 1849. obrt nastavlja voditi udovica Veronika do pred kraj 1876. kada je i ona umrla
- **Stručić Pavao** - nalazi se na popisu članova ceha koji plaćaju kvarte od 1844. do 1857. g.

Kolari

Moguće je da su križevački kolari sredinom 17. st. osnovali svoj vlastiti ceh³⁰, no tijekom 19. st oni se pridružuju Velikom cehu. Kolari su nakon kovača najbrojniji članovi Velikog ceha sredinom 19. st i bilo ih je ukupno šestnaest. Njihov je broj polagano rastao. U početku ih je djelovalo svega osam, da bi njihov broj do 1864. narastao na jedanaest. Stoga i kod kolarskih obrtnika primjećujemo pokušaje spriječavanja primanja novih majstora zbog manjka posla.

- **Bubanić Pavao** - član je ceha 1844., i umire početkom 1855. g., nemamo podataka da li je obrt naslijedila udovica.
- **Forjanović Pavao** - bio je članom ceha 1844., i to je ostao do smrti krajem 1872. g.
- **Hermeschez Andrija** - član 1844., umire početkom 1848. g.
- **Hlepčić Rok** - član ceha 1844., umire početkom 1850., moguće da je nakratko posao nastavila voditi udovica, ali podatci nisu posve pouzdani.
- **Höchtlin Aleks** - primljen je u ceh na skupštini 22. 5. 1853., iako je majstorski rad učinjen s dosta pogrešaka. Članom ceha ostao je do smrti sredinom 1872. g., nakon čega je možda udovica nastavila voditi obrt.
- **Kovačić Blaž** - član je ceha od 1847. do smrti u drugoj polovici 1886. g.
- **Kranjčević Grga** - zahtjev za članstvo u cehu predao na cehovskoj skupštini 28. 1. 1855., ali zbog velikog broja kolara koji ne mogu naći dovoljno posla njemu se prijeći ulazak u ceh, nakon čega se on vjerojatno žalio kod gradskog poglavarstva da nije primljen u ceh, o čemu se raspravljalo na cehovskoj skupštini 29. siječnja 1855. Kako nije napravio zadovoljavajući majstorski rad molba je ponovno odbačena. Na skupštini 4. ožujka 1855. Grga Kranjčević ponovno traži da bude primljen u ceh, te mu sada ceh određuje trojicu "mentora", Martina Križanića (kolara), Aleksu Höchtla (kolara) i kovača Janka Horvata da ga nadgledaju u izradi rada. Na skupštini ceha 26. kolovoza 1855., iako je na njegovom majstorskom radu pronađeno tri pogreške, Kranjčević je ipak, sukladno običajima primljen u ceh. Član je do smrti u drugoj polovici 1898., nakon čega vođenje obrta preuzima udovica Bara koja je umrla 7. 2. 1917. godine.
- **Krizmanić Đuro** - član 1844., umire početkom 1851., nakon čega obrt nastavlja voditi udovica Dorotea, vjerojatno do 1854. g.
- **Križanić Martin** - član je 1844., a sa popisa plaćanja kvarti nestaje nakon 1857. Vjerojatno je umro.
- **Leskovar Rok** - član je ceha 1844. g., umire 1873. Članstvo u cehu nastavlja njegova udovica Katarina koja do 1879. plaća kvartu Tada vjerojatno prestaje raditi njegova obrtnička radionica, no ceh brine o udovici sve do njene smrti 24. 12. 1901. g.

³⁰ HORVAT (1929.), str. 79. navodi postojanje diplome kolarskog ceha iz 1646. g. u Križevcima, no također donosi neke podatke koji su netočni, pa ne možemo sa sigurnošću utvrditi postojanje toga ceha.

- **Mekovec Josip** - podatci o njemu nisu najjasniji. Članom ceha postaje krajem 1850. g. i vjerojatno je član do 1892. g.
- **Pencl Josip** - član ceha od 1845. do smrti sredinom 1872. g.
- **Sabady Jakov** - molbu za primanje u ceh dao je na skupštini 19. 9. 1858. g. Odlučeno je da za njegovo primanje nema prepreka, ali da mora izraditi majstorski rad, a kao mentori su određeni kolari Kranjčević i Leskovar te kovač Peremin. Rad je tek predstavljen na skupštini održanoj 6. 5. 1860. (!) i iako je imao pogrešku Sabady je primljen u ceh. Članom je do smrti 6. 5. 1904. godine, a iza njega je ostala udovica Antonija o kojoj je ceh brinuo sve do njene smrti iza 1920. g. Sabady je vjerojatno u Križevce došao iz Ivanske, jer je prilikom predavanja molbe za članstvo u cehu priložio majstorski list koji je izdan u Ivanskoj
- **Štelcan Dragutin** - primljen je u ceh/zadrugu na skupštini 31. 7. 1864. bez izrade majstorskog rada, vjerojatno je samovoljno napustio zadrugu 1877. g.
- **Vrbančić Mato** - zatražio je primanje u ceh na skupštini 22. 12. 1861. g. Škupština razmatra njegovu molbu, no iz zapisa se može vidjeti da članovima ceha još uvijek nije posve jasan zakon o ukidanju cehova s kraja 1859. g., te odlučuju Matu Vrbančića pustiti u ceh. Članom ceha bio je do smrti 22. 1. 1906. nakon čega ceh brine o njegovoj udovici Antoniji koja umire četiri godine kasnije.
- **Zenta Franjo** - član je ceha 1844. g., umire krajem 1866., nakon čega obrt nastavlja voditi udovica Antonija sve do smrti krajem 1869. ili početkom 1870. g.

Nožari

Nožara je u Velikom cehu bilo ukupno trinaest, no čini se da su glavninu nožarskih poslova nosile tri obitelji: Forko, Golubić i Novak, kojih je nekoliko članova bilo u cehu. Broj nožara koji su istovremeno radilo u cehu varira od sedam do devet.

- **Dianeš Lukas** - član je ceha od 1844. do sredine 1862. g. kada je umro.
- **Forko Franjo** - član 1844, pa do smrti krajem 1871. g.
- **Forko Stjepan** - član 1844, pa do smrti u prvoj polovici 1851. g.
- **Forko Tomas** - član 1844. pa do smrti početkom 1853. g.
- **Forko Valent** - član 1844., umro je 1865. g., nakon čega obrt nastavlja udovica Marija do 1869. g.
- **Golubić Josip st.** - član je ceha već 1844. g. Nakon smrti početkom 1852. g. obrt sve do 1868. nastavlja voditi udovica Barbara.
- **Golubić Josip ml.** - molbu za primanje u ceh predao je na skupštini 1. siječnja 1860. g., a već 28. siječnja 1860. dovršio je majstorski rad koji je ocijenjen kvalitetnim, osim nekoliko sitnih pogrešaka, te je primljen u ceh. Član je do 1864. g., i vjerojatno je sin Josipa Golubića starijeg.
- **Habdija Franjo** - primljen je u ceh 1851. no već 1854. umire ili istupa iz ceha.
- **Memek Josip** - nalazi se na prvom popisu za plaćanje kvarti, no kako je vjerojatno umro krajem 1843. ili početkom 1844. nema podatak o nikakvoj uplati, niti o tome da ga je naslijedila udovica. Ipak znamo da je bio član križevačkog Velikog ceha.
- **Novak Đuro** - primljen je u ceh na skupštini 4. studenog 1860. g. i bio je njegovim članom sve do smrti 24. 6. 1906. g.
- **Novak Josip** - član ceha 1844., pa do smrti 1880. nakon čega obrt možda nakratko preuzima udovica.
- **Novak Stjepan** - član je ceha 1844., a kvarte plaća do 1887. g. Umro je najvjerojatnije tek 1894. g.

- **Vević Tomas** - član ceha 1844., umire početkom 1848., a obrt do 1856. nastavlja voditi udovica.

Bačvari (pintari)

Bačvarski obrt u Križevcima bio je uglavnom u rukama članova obitelji Modec i Sernjak. Od ukupno šest bačvara između 1844. i 1864. njih petorica pripadaju tim dvjema obiteljima.

- **Dubravec Stjepan** - član je ceha od 1852. g. pa do smrti 13. kolovoza 1901.
- **Modec Andrija** - član je ceha 1844., pa do smrti 17. 3. 1878. g., nakon čega nakratko obrt preuzima udovica Franjica. Andrija Modec navodi se kao glavni *ceh-meštar* 1844.g, te od 1853. do 1868., kada vjerojatno zbog životne dobi napušta funkciju. Andrija Modec, kao dugogodišnji najcijenjeniji obrtnik u Velikom cehu, najvećem i najstarijem križevačkom cehu, spadao je među najutjecajnije i najpoštovanije građane Križevaca sredinom 19. stoljeća.
- **Modec Anton** - molbu za pristupanje cehu predao je na skupštini 7. lipnja 1857. g., s namjerom na u obrtu naslijedi starog i nemoćnog oca, pa ceh pristaje na njegovu prošnju. Nakon što je bez pogreške napravio bačvu primljen je u ceh već na skupštini 21. 6. 1857. godine, umro je oko 1880., a možda i ranije. Anton zasigurno nije bio sin Andrije Modeca, već moguće njegov nećak, no tko mu je bio otac nemamo podatke što je i malo čudno jer on navodi da u obrtu želi naslijediti starog oca, koji je onda zasigurno također bio bačvar, a o njemu nemamo nikakvih informacija!
- **Modec Josip** - na skupštini 19. 6. 1853. g. zatražio je primanje u ceh, te mu je određeno da izradi bačvu od 2 vedra (1 vedro = 50 litara), bez obruča, za "mentore" su mu određeni Adam Sernjak (bačvar), Stjepan Dubravec (bačvar) i Martin Križanić (kolar), majstorski rad je uspješno izradio i primljen je u ceh na sastanku 31. 7. 1853. g. Josip je vjerojatno bio sin Andrije Modeca.
- **Sernjak Adam** - član je ceha 1844. Nakon njegove smrti u prvoj polovici 1863. obrt preuzima udovica Eva koja ga vodi sve do smrti krajem 1869. ili početkom 1870.
- **Sernjak Franjo** - vjerojatno je sin Adama Sernjaka. U ceh je primljen na skupštini 30. 8. 1863. kao bivši vojnik, a član ceha ostaje do 1868. g. Između 1853. i 1855. bio je zamjenik *ceh-meštra*.

Zidari

- Među četiri križevačka zidara, sudeći prema njihovim prezimenima, nekoliko njih je u grad vjerojatno doselilo iz austrijskih ili njemačkih zemalja. Istovremeno su u gradu djelovala dvojica ili trojica zidara.
- **Dietrich Ivan** - članom ceha postao je 1845. g. i ostao je to do smrti krajem 1892. ili početkom 1893., nakon čega ceh brine o njegovoj udovici Ani do smrti 14. 4. 1908. g. u dobi od 87. godina³¹.
- **Frih Đuro** - bo je član ceha 1844., a umro tri godine kasnije. Nema podataka o udovici koja naslijeduje obrt.
- **Kerš Josip** - član je ceha od 1850. do smrti 1872. g., nakon čega obrt naslijeduje udovica do oko 1880.
- **Niemerhof Josip** - član ceha od 1845. do smrti krajem 1856. ili početkom 1857. g.

³¹ U blagajničkoj knjizi Velikog ceha ostao je dopis koji je Ana udovica Dietrich poslala 1903. g. Velikoj zadrugi moleći pomoć zbog svog velikog siromaštva i dobi od 82. godine! GMK-487

Puškari i kundačari (šiftari)

- **Knežević Stjepan** - član ceha 1844, pa do smrti početkom 1853. g.
- **Turčić Ivan** - članom ceha postaje krajem 1850. i ostaje do smrti krajem 1875. ili početkom 1876. g. Vjerojatno je riječ o sinu MirkaTurčića
- **Turčić Mirko** - član ceha 1844., ostao članom do smrti na prijelazu 1868./69. g.
- Tesari (cimermani)
- **Bocak Josip** - zbilježen je kao član ceha 1844., no umire vjerojatno već slijedeće godine.
- **Ranfel Josip** - primljen u Veliki ceh početkom 1845., i bio članom do smrti 1862., nakon čega obrt nakratko preuzima udovica Magdalena.
- **Ranfel Vinko** - primljen u ceh 1850., član do smrti 23. 8. 1885. g.,
Moguće je da su Josip i Vinko Ranfel otac i sin, odnosno braća!

Ostali majstori

- Među članovima Velikog ceha bilo je majstora čiji obrti u gradu nisu bili zastupljeni u većoj mjeri. Tako imamo po dva tokara, češljara i dimljačara te po jednog klesara, čavlara i kotlara i trojicu majstora za koje nažalost nemamo podataka kojim su se obrtom bavili.
- **Jagodić Mirko** (tokar) - član je ceha 1844., umro je vjerojatno na prijelazu 1866./67. nakon čega obrt do 1871. g. vodi udovica Veronika.
- **Janušić Ignjac** (češljar) - podatci o plaćenim kvartama za razdoblje od 1844. - 1847. g.
- **Janušić Mihael** (češljar) - nalazi se u popisu za plaćanje kvarti od 1846. - 1849. no nema podataka da je išta platio.
- **Katanović Stjepan** - nemamo podataka o njegovom obrtu. Članom ceha postao je 1851. g., no umro je već u prvoj polovici 1854., nakon čega obrt vjerojatno nastavlja voditi udovica Dorotea.
- **Križe Jakob** (dimnjačar) - primljen je u ceh sredinom 1851. g., prestao je plaćati kvarte 1883. kada je vjerojatno umro. Bio je načelnik Velikog ceha odnosno zadruga od 1869. - 1872. g.
- **Majer Anton** (limar) - na cehovskoj skupštini 3. 8. 1856. predao je molbu za primanje u ceh, te je na slijedećoj kvartalnoj skupštini 21. 9. predao rad s tri manje greške i je primljen u ceh. Redovito je plaćao kvarte do 1869., no ne znamo da li je nakon toga svojevoljno napustio ceh ili je umro.
- **Reinhard Alojs** - primljen je u ceh 1846. i bio je njegovim članom do smrti 1883. g.
- **Shüller Josip** (čavlar) - član je ceha 1844., umro je krajem 1872. g., nakon čega slijedeće tri godine ceh vodi udovica Josipa.
- **Šoklić Josip** (kotlar) - član ceha 1844., umro je vjerojatno sredinom 1853. g.
- **Siegel Ivan** - postao je članom ceha u prvoj polovici 1850., umro sredinom 1855. godine.
- **Wintersteiger Josip** (dimnjačar) - postao član ceha početkom 1852. g., u popisima kvarti navodi se samo za dvije godine (1852. i 1853.). Ne znamo da li je umro ili napustio ceh.
- **Zupčić Stjepan** (tokar) - član je ceha već 1844., umro je u prvoj polovici 1872. g.
- Pokrajinski majstori (landmestri)
- Velik ceh je u krug svojih majstora primao i obrtnike koji nisu živjeli i radili u Križevcima. Takvi se obrtnici nazivani pokrajinski majstori ili *landmeštiri* i uglavnom su dolazili iz Križevcima susjednih sela, no dvojica njih bili su iz malo udaljenijih mjesta (Novi Marof, Ludbreg), koji su prišli križevačkom Velikom cehu vjerojatno zbog njegove važnosti i ugleda, koje im je članstvo u cehu pružalo, iako im je Varaždin kao jako obrtno središte bio bliži. Nažalost za mnoge majstore nemamo podatke odakle su i kojim su se obrtom

bavili pošto su članovima ceha bili u vrijeme kada nisu sačuvani zapisnici cehovskih skupština. Pokrajinski su majstori u ceh primani bez većih problema i bez obaveze izrade majstorskog rada, a vrlo često su bili i neredoviti u plaćanju kvarti, najvjerojatnije stoga jer nisu predstavljali direktnu konkurenciju križevačkim obrtnicima.

- **Bagun Martin** (kovač) - iz Gradeca pokraj Vrbovca, primljen je u ceh na skupštini 10. 4. 1853. g., na popisu za kvarte nalazi se do 1860., no nema podataka o uplatama.
- **Cerovec Janko** - nema podataka odakle je i kojim se obrtom bavi, plaćao je kvarte od 1851. - 55.
- **Cury Josip** (stolar) - iz Velikog Ravna, primljen u ceh na skupštini 20. 12. 1863. g., član ceha do 1868.
- **Dorčić Stjepan** (kolar) - nema podataka o odakle je, na plaća kvarte od 1845. do 1856. g.
- **Gluhak Matija** (kolar) - iz Novog Marofa. Na skupštini Velikog ceha održanoj 7. 7. 1861. g. moli da bude primljen u ceh, što mu je odobreno. Nema podataka o plaćanju kvarti iako se na popisu nalazi od 1859. (?). Uz njegovo ime stoji datum 6. 7. 1865., što je možda datum smrti.
- **Košutić Stjepan** (kovač) - iz Sv. Petra Orehovca primljen je u Veliki ceh na skupštini 10. 10. 1858. bez potrebe izrade majstorskog rada
- **Petek Josip** (kovač) - također nema podataka o mjestu odakle je. Na popisu plaćenja kvarti od 1845. do 1857. g.
- **Šenk Dragutin** (dimnjačar) - iz Ludbrega. Molbu za članstvo predao na skupštini 4. 7. 1858. Na popisu za plaćanje kvarti do 1860., ali nema podatak o uplatama.
- **Švenda Mihael** - bez podataka o obrtu i mjestu odakle je. Na popisima za plaćanje kvarti od 1851. - 1853. g.

* * *

Križevački Veliki ceh, osnovan 1510. godine kao ceh bravara i ostrugara, neupitno je jedna od najznačajnijih cehovskih udruga u Hrvatskoj, kako zbog svoje tradicije, tako i zbog brojnosti članstva, te vještine njegovih obrtnika. Očuvana građa ne pruža mogućnost potpunog uvida u djelovanje ceha, no i ono što se o njemu može kazati na osnovu sačuvanih zapisa svjedoči u njegovom značaju i ugledu. Ceh je zasigurno igrao vrlo važnu ulogu ne samo u gospodarskom već i u društvenom i socijalnom životu Križevaca tijekom niza stoljeća. Kroz ceh je tijekom njegovog postojanja prošlo i više od 1 000 osoba, bilo kao cehovskih majstora, kalfa, vandrajućih kalfa ili šegrtu, što je iznimno veliki broj za jedan grad srednje veličine, kao što su u vrijeme djelovanja Velikog ceha bili Križevci.

POPIS IZVORA I LITERATURE

Izvori:

- Gradski muzej Križevci (GMK)
- GMK 465 - Protokol primanja i oslobađanja dečkov Velike zadruga od 1876. do 1891. g.
- GMK 482 - Zapisnik skupština Velikog ceha 1853. - 1931. g.
- GMK 487 - Blagajnička knjiga Velikog ceha od 1844. - 1902. g.
- GMK 602 - Povelja i pravila Velikog ceha iz 1819. g.

- GMK 607 - Pravila čizmarskog ceha iz 1764. g.
 GMK 608 - Povelja Velikog ceha iz 1646./47. g.
 GMK 1379 - Protokol krojačkog ceha od 1795. - 1801. g.
 GMK 1391 - Pravila krojačkog ceha iz 1764. g.
 GMK 1397 - Pravila Velikog ceha iz 1805. g.
 GMK 5056 - Pravila djetića čizmarskog ceha iz 18. st.
 GMK 5707 - Pravila djetića Velikog ceha iz 18. st.
 GMK 6158 - Pravila krojačkog ceha iz 1764. g.
 GMK 6159 - Pravila Velikog ceha križevačkog iz 1764. g.
 GMK 6161 - Pravila lončarskog ceha iz 1766 g.
 GMK 6162 - Pravila ceha krznara, remenara i sedlara iz 1765. g.
 GMK 6281 - Protokol blagajne (popis kvarti) Velikog ceha od 1844. - 1930. g.

Hrvatski povijesni muzej (HPM)

- HMP 6530 - Popis majstora Velikog ceha oko 1865. g.
 HPM 6972 - Protokol djetića Velikog ceha od 1812. - 1868. g.

Literatura:

- BLAGEC, Ozren: Križevački cehovi, Cris br. 2., Križevci 2000.
 BUDAK, Neven: Društveni i privredni razvoj Križevaca do sredine 19. st., Umjetnička topografija Hrvatske - Križevci, Zagreb 1993.
 BUTURAC, Josip: Regesta za spomenike Križevaca i okolice 1134. - 1940., Križevci 1991.
 HORVAT, Rudolf: Kako su nekada živjeli hrvatski obrtnici, Zagreb 1929.
 HORVAT, Rudolf: Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj, Zagreb 1992.
 KOLENDAR, Zlatko: Artikuluši mladencev iliti detičev plemenitog ceha mesarskog varaša Koprivničkog z horvackem jezikom rastolnačeni, Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavensko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, br. 16., Zagreb 1914.

SUMMARY

On the basis of preserved guild charters and rules, and guild transcripts, the author describes the development of one of the oldest Croatian guilds, the Križevac guild of locksmith's and spurrier's founded in 1510. During the 18th century due to the variety of trades and crafts professions and due to the great numbers it encompassed, it received the name the Great Guild, and rendered a list of all the guild members, categorised by the crafts and trades they worked, in the middle of the 19th century (from 1844 to 1864).